

Araştırma Makalesi / Research Article

Saltanat ve Hilafetin Kaldırılışının İspanya Basınındaki Yankıları*

Yasemin Türkkkan Tunalı**

Öz

Türkiye’de imparatorluktan ulus-devlete geçiş sürecinin önemli iki gelişmesi; 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın ve 3 Mart 1924’te hilafetin kaldırılması, tüm dünyada olduğu gibi İspanya basınının da ilgisini çekmiştir. Gazeteler, bu kurumların tarihsel arka planını vermiş, saltanatın kaldırılmasıyla hilafetin kazandığı yeni konumu belirtmeye çalışmıştır. Egemenliğin TBMM tarafından kullanıldığı, dini gücün ise yine Meclis tarafından seçilmiş bir halife tarafından temsil edildiği bu yeni durum, basın tarafından İslami gelenekler ve Türkiye’nin Müslüman dünyasına yönelik politikaları bağlamında değerlendirilmiştir. Hilafetin kaldırılması ve son Halife Abdülmecid Efendi’nin sürgüne gönderilmesinin ardından tekrar gündeme yerleşen konu, İslam dünyasında yaratacağı dini-siyasi tepkiler, Müslüman sömürgeleri nedeniyle İngiltere ve Fransa siyasetine etkileri ve yeni Türk Devleti’nin devrimleri çerçevesinde ele alınmıştır. İspanya basınının konuya yaklaşımı, gazetelerin siyasi duruşlarına göre farklılık göstermişse de hilafetin kaldırılmasına dair nihai değerlendirmesi, evrensel siyasi bir güç olarak Panislamizm’in sonlanması olmuştur. Hilafetin kaldırılmasına dair haber ve köşe yazıları İspanya kamuoyunun, Türkiye nezdinde Doğulu-Müslüman dünyasına dair oryantalist bakışını yansıtmıştır.

Anahtar Kelimeler

İspanya basını, saltanat, hilafet, ilga, kamuoyu.

* Geliş Tarihi: 18 Haziran 2021 – Kabul Tarihi: 03 Aralık 2021

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Türkkkan Tunalı, Yasemin. “Saltanat ve Hilafetin Kaldırılışının İspanya Basınındaki Yankıları.” *bilig*, no. 103, 2022, ss. 119-148.

** Dr., Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü – Ankara/Türkiye
ORCID: 0000-0002-1001-0240
yturkkan@hacettepe.edu.tr

Giriş

3 Mart 1924 tarihinde hilafetin kaldırılarak, Halife Abdülmecit Efendi ve Osmanlı Hanedanı üyelerinin yurtdışına çıkarılmaları, yeni Türk Devleti'nin siyasi ve laik yapılanmasının bir aşamasını oluşturmuştur. Ne var ki hilafetin ümmet temeline dayanan yapısı ve dini liderlik özelliği nedeniyle bu gelişme, ulusal bir nitelikte kalmamış, Osmanlı hilafetine tabi olan İslam dünyasının diğer milletlerinde de yankı bulmuştur. Afganistan dışında, bu milletlerin yaşadığı ülkelerin, sömürge, manda ve etki alanları olarak İngiltere ve Fransa yönetiminin altında olmaları ve bu iki Büyük Gücün konuya müdahil olma arzuları ile konu Avrupa siyasetine de girmiştir. Böylelikle yalnız Türkiye'nin değil, İslam tarihinin ve Avrupa siyasetinin geleceği üzerinde bir mesele olarak beliren hilafet, uluslararası gündeme oturmuştur. Hemen her ülkede olduğu gibi İspanya basını da bu gelişmeyi yakından takip etmiş, hilafet kurumu üzerine kamuoyunu bilgilendirmiştir.

İspanya basınında 1920-1927 yılları arasında faaliyet gösteren 2.200'ü aşkın ulusal ve yerel yayın bulunmaktadır. Bunlar içinde günlük gazetelerin oranı %12'lerde kalmakla birlikte, Madrid ve Barcelona merkezli siyaset ve haber gazeteleri en yüksek satış sayısına sahiptir (Desvois 161). Özellikle Fransız Havas, İngiliz Reuters ve 1919 yılı itibarıyla İspanyol Fabras haber ajansları aracılığıyla okuyucularına dış politika gelişmelerini de aktaran ulusal gazeteler, bu sayede basında ağırlıklı bir konuma sahip olmuşlardır (Seoane ve Sáiz 41). Türkiye'de saltanat ve hilafetin kaldırılışını ele almaları nedeniyle bu çalışmada incelenen siyaset ve haber gazeteleri¹ sahaya kendi muhabirlerini göndermemiş; gelişmeleri, adı geçen ajansların İstanbul, Roma, Paris, Londra vb. merkezlerinden aldıkları telgraf haberler aracılığıyla takip etmişlerdir. Aynı haber kaynaklarından faydalanan bu gazetelerin, söz konusu gelişmelere yaklaşımları ise kendi siyasi görüşlerine bağlı olarak şekillenmiştir. *La Época* monarşi-aristokrasi taraftarı; *La Acción*, Katolik ve aşırı milliyetçi özellikleriyle muhafazakar gazeteler arasında yer almıştır. *El Sol* ve *La Voz*'un yanı sıra İspanyol basınında liberal kanadında yer alan *El Liberal* cumhuriyetçi ve kilise karşıtı; *El Heraldo de Madrid* demokrat, monarşi ve kilise karşıtı; *El Imparcial* liberal-sağ ve *La Libertad* cumhuriyetçi çizgisiyle ön plana çıkmaktadır. Katolik, fakat aynı zamanda liberal olma iddiasındaki *ABC Madrid* ise yayınlarında sağ ağırlıklı bir duruş sergilemiştir. Kültür, sanat ve aktüalite dergisi *La Esfera* ile haber gazeteleri *El Globo* ve *La Correspondencia*

de España siyaseten tarafsız yayınlardır (Seoane ve Sáiz 69). İspanya'nın Kuzey Afrika'daki kolonyal politikaları hakkında kamuoyunu yönlendirmeyi hedefleyen *Revista Hispano Africana* adlı aylık dergi ise monarşi taraftarı muhafazakar bir kimliğe sahiptir ("Amacımız").

İspanya'nın Müslüman dünyası üzerinde doğrudan bir çıkarı bulunmama-
la birlikte, 1912 yılında Fransa ile yaptığı Fas Antlaşması ile kuzeyde Ceuta
ve Melilla şehirleri ile Fas'ın güney batısında toplamda 23.000 km² gibi
oldukça dar bir alanın mandatörü olmuştur (Balfour 16-18, Morales 99).
Bu alanın 20.000 km²'lik bir kısmının nüfustan yoksun, dağlık kırsal bir
bölge oluşu nedeniyle İspanya'nın buradaki Müslüman toplumuyla man-
datörlük ilişkisi Fransa kadar etkili ve güçlü olmamıştır.² 1921 yılı itibarıyla
burada kurulan Rif Cumhuriyeti'ne karşı Fransız ordusuyla birlikte bir sa-
vaşa girişmesiyle bölge, İspanya için etki kurabilmekten öte güvenliğini ve
varlığını koruma sorununa dönüşmüştür. Dolayısıyla, 1898 İspanya-Ameri-
ka Savaşı'ndaki hezimetinden itibaren dış politikada inziva politikasını be-
nimseyerek kendi siyasi, ekonomik ve toplumsal iç meselelerine yoğunlaşan
İspanya'yı hilafet meselesi, İngiltere ve Fransa gibi resmi bir politika takip
etmeye yöneltmemiştir.

Hilafetin iç ve dış kamuoyunda bir mesele olarak ortaya çıkışı, Türkiye Bü-
yük Millet Meclisi (TBMM)'nin 1 Kasım 1922 tarihinde saltanat ve hilafeti
ayırarak, saltanatı kaldırması ile gerçekleşmiştir. İspanya basınında gelişme 4
Kasım günkü gazetelerde "Osmanlı Egemenliği Ankara Hükümeti'ne Geç-
ti" (*LCE*), "Türkiye Sultanının Görevden Alınışı" (*EG*), "Ankara Hükümeti
Türkiye Sultanını Görevden Aldı" (*LL*), "Ankara Meclisi Kararları" (*LV*),
"Doğu Sorunu" (*EHM*) başlıklarıyla sunulmuş, Osmanlı İmparatorluğu'na
son veren kanunun metni yayınlanmış ve 1 Kasım gününün milli bayram
olarak kutlanacağı belirtilmiştir. Ankara Hükümeti'nin padişahı tahttan in-
dirdiği, devlet başkanını seçme hakkını saklı tuttuğu ve Osmanlı İmparator-
luğu'nun adını Türk Devleti ile değiştirdiği de ayrıca belirtilmiştir. Bu haber,
egemenlik hakkı olmayan halifenin niteliği üzerine İspanya basınında yaşana-
cak kavram karmaşasının ilk örneği olması bakımından önemlidir. İspanyol
kamuoyunun 929-1031 yılları arasında Kurtuba Emevî Hilafeti'nin³ İber-
ya topraklarında hüküm sürmüş olması nedeniyle, hilafet kurumuna aşina
olması beklenirken, basının halifelik kavramsal ve tarihsel olarak betimle-
meye çalıştığı görülmektedir. Basında "Osmanlı ailesi reisi, 'ilahi bir hakla'

padişah ve halife; yani Osmanlı İmparatorluğu'nun dünyevi ve tüm dünya Müslümanlarının dini lideri idi" denmekte, bunun Katolik dilinde "İslam dünyasının Hükümdar Papası" anlamına geldiği belirtilmektedir. Halifenin, ahlaki ve akli yeterliliğine göre Osmanlı şehzadeleri arasında TBMM tarafından seçilmesiye, "Türklerin padişahın dini kimliğiyle ilgili olarak, tüm Müslüman dünyasına uzlaştırıcı/hakemli bir çözüm dikte etme niyeti" olarak yorumlanmaktadır ("Türk Devrimi"). Müslümanlarca saygı duyulan, kutsal bir geleneğin bozulduğuna dikkat çeken basın, halifeyi seçme hakkının TBMM'ne geçmesi kararının, yükselişte olan Panislamizm'e ket vuracağı görüşü ve hatta temennisinde olduğu söylenebilir.

İspanya basını, saltanat ve hilafet bağıntısını ele alırken "Hukuken bir milli meclis, padişahı dünya Müslümanlarının halifeliğinden yoksun bırakabilir mi?" sorusunun cevabını, esasında olumsuz görmektedir. ("Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu"). Bununla beraber Kemalistlerin saltanatı kaldırma kararında "iki Türkiye hatasının", yani iki başlılığı sonlandırma amacının etken olduğu belirtilmektedir. TBMM'nin halifeyi seçme hakkını saklı tutuşu ise Türk hükümdarlarının yumuşak tutumlarından memnun olmamasına bağlanmakta; Meclis'in İslam halklarına ilham verebilecek daha aktif bir halife aradığı savunulmaktadır. Bu şekilde basın, TBMM Hükümeti'nin milliyetçi-yenilikçi politikasını sömürge toplumlarına yayabilmek için halifeliği etkin olarak kullanmayı hedeflediğini belirtmektedir. Anayasal ve siyasi devrimin bir parçası olarak atılan bu adımların, İslam dünyasının Kemal Paşa'ya duyduğu sempatiyi kaybettiği, basında yapılan bir diğer değerlendirmedir ("Editorial"). Buna göre, İslam hilafetinin, Türk saltanatıyla birleşmesinin tek sebebi, Türk hükümdarının Müslüman hükümdarları içinde en güçlüsü olmasıdır. Öte yandan sadece manevi bir güce dayanmayan İslam, karşı konamaz dünyevi bir gücün kendisine eşlik etmesine ihtiyaç duymaktadır. Ama artık halifelik, "dünyevi bir gücü olmayan bir tür papalık" halini almıştır. Kemalistlerin İngiltere'yi, Türk etkisinin Müslüman sömürgelerinde kendisine karşı bir ayaklanma korkusundan kurtardığına dikkat çekilirken, İspanya basınının saltanatsız bir hilafeti İslam'ın özüne aykırı bulduğu ve temelde İslam toplumlarında siyasi modernleşmeyi mümkün bulmadığı da anlaşılmalıdır.

Son padişah Vahdettin'in 17 Kasım 1922 günü İngiltere'ye sığınarak İstanbul'u terk edişi İspanyol gazetelerine birkaç gün sonra yansımıştır.⁴ ABC

Madrid'in 12 Kasım günkü baskısında, bu gelişme henüz yaşanmadan “Tahttan edilen padişahın bir İngiliz zırhlısı ile (İngiltere’ye) sığındığının doğrulandığını” belirtmesi oldukça dikkat çekicidir (29). Bu durum, gazetenin, son padişah Vahdettin’in daha önceki İngiltere’ye sığınma girişimlerini (Hülagü 79-80) bildiği ya da saltanatın kaldırılışının ardından böyle bir gelişmeyi mutlak bir şekilde beklediği şeklinde yorumlanabilir. *ABC Madrid*’in, İngiltere’nin hilafete yönelik politikalarının, Kasım 1922 tarihinden çok daha önce Büyük Savaş zamanına dayandığına İspanyol kamuoyunun dikkatini çeken ilk gazete oluşu⁵ da bu yorumu kuvvetlendirmektedir. Şehzade Abdülmecit Efendi’nin halife seçilmesi⁶ İspanya basınına yine aynı “gerçekte tek bir İslam devletinin tüm Müslüman dünyasını etkileyen bir atama yapıp yapamayacağı” sorusuna yönelmiştir (“VI. Mehmet”). Basında buna cevaben Abdülmecid’in halifeliğini tüm Müslümanlar üzerinde kullanmaya başlaması, öte yandan VI. Mehmet’in, Hindistan’a taşınarak egemenliğini oradan kullanmak niyetinde ısrar etmesi halinde çıkacak ikiliğin, Müslüman sömürgeleri dolayısıyla İngiltere ve Fransa’yı birbirleri ve Türkiye ile karşı karşıya getirebileceğine yönelik bir göndermeyle yetinilmiştir. Gazeteler, 1922 yılı sonunda, halifelik üzerine sayısı bir kaça düşen haberlerinde İspanyol kamuoyuna; “Kemalist Hükümet’in İslami bir politika benimsediğini” (“İslami Propaganda”)⁷ ve TBMM’nin saltanatı kaldırma kararının ve yeni halife Abdülmecit Efendi’nin Hint Müslümanları tarafından kabul gördüğünü, yeni Türk Devleti ve liderinin İslam dünyasında saygın bir konumda olduğunu yansıtmaktadırlar.⁸ Lozan Barış Konferansı’nın sonuçlanması ve özellikle Cumhuriyet’in ilanı ile saltanatın kaldırılışı ve yeni halife seçimi basında; İslam’a rağmen milliyetçiliğin ve laik-dinî ayırımının hayat bulması, otokrasi idaresinin tarihe karışması ve kamusal gücün sivilere ait olduğu, modern kurum ve hukuk kurallarının üstünlüğünün tesis edildiği Türk devriminin adımları olarak nitelendirildiği ve takdir edildiği görülmektedir. İspanya basınına bu zamana kadar hilafet konusuna *Türkiye merkezli* bakış açısının ağır bastığı söylenebilir.

Halifeliğin Kaldırılması

İspanyol gazeteleri hilafetin kaldırılmasına dair ilk -ve içerikçe aynı- haberi, daha 29 Şubat 1924 tarihinde “Türkiye Önemli Reformlara Hazırlanıyor” (*LA*), “Türkiye’de-Halifelik İlga mı Ediliyor?” (*LCE*), “Türk Hükümeti’nin Alkışlanası Projeleri” (*EL*) ve “Türkiye’de” (*ES*) başlıklarıyla sayfalarına taşı-

mıştır. Haber, TBMM’de Halife Abdülmecit’in ödeneğinin düşürülmesi ve Hanedanın yurtdışına çıkarılmasıyla ilgili teklifler verildiğini; dini ve siyasi meselelerin tamamen ayrılması ve evliliğin modern bir hale getirilmesi için Türk Hükümeti’nin önemli kararlar almasının beklendiğini aktarmaktadır. Halifelik’in ilgası meselesinin de söz konusu olduğunu bildiren haberde, “Müslüman bir ülkede böyle bir reformun neden olabileceği sonuçları kestirmek kolaydır.” şeklindeki sözler dikkat çekicidir. 1 Mart 1924 tarihli *El Sol* (5) ve *La Voz* (5) ise -erken bir şekilde- Ankara Meclisi’nin “devlet ve kilisenin” ayrılmasına karar verdiğini, Halife’ye verilen ödeneğin kesileceğini ve Türkiye’den sürgün edileceğini bildirmektedir. Halifelik’in, Meclis ya da onun tarafından seçilmiş bir kişi tarafından temsil edileceği de ayrıca belirtilmiştir. Böylelikle, TBMM’ye atfedilen kararın Halife Abdülmecit Efendi’nin şahsına yönelik olduğu ve makam olarak hilafetin devam edeceği, bir başka deyişle, halifenin değişeceği gibi bir izlenim verilmektedir. 29 Şubat günkü haberin, TBMM’de 1924 yılı bütçe görüşmeleri vesilesiyle 25-27 Şubat günkü oturumlarda hilafet ve Osmanlı Hanedanı aleyhine gelişen tartışmaların (*TBMMZC-a* 345-346; 405-431); 1 Mart günkü haberin ise Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa’nın, TBMM’nin beşinci çalışma yılı dolayısıyla yaptığı konuşmanın (*TBMMZC-b* 3-6; Gazi Mustafa Kemal 635) yansımaları olduğu anlaşılmaktadır. Şu halde, bu gazetelerin Türk siyasetini yakından takip ettikleri, arka planını okuyucularıyla paylaşmamasına karşın⁹ gelişmelerin seyrini isabetli bir şekilde tespit edebildikleri söylenebilir.

Halifelik’i kaldırarak, hanedan üyelerinin yurtdışına çıkarılmasını teklif eden kanun önergesinin görüşüleceği/onaylandığı haberleri, gazetelerin 3 Mart tarihli sabah ve gece baskılarında ve ertesi günkü sayılarında verilmiştir (*EHM* 3; *LV* 8; *LA* 2; *LCE* 4; *Liberal* 4; *LÉp.* 2; *ES* 5; *LL* 1; *ABCM* 19). Kanunun yurtdışına çıkarma kapsamının halifeyle sınırlanması için verilen Cumhurbaşkanlığı teklifinin reddedildiği, hanedan üyelerine tazminat verileceği, imparatorluğun tüm saray ve konutlarının Milli Müzeler Müdürlüğü’ne tahsis edileceği ve son olarak Şer’iyye ve Evkaf Vekaleti’nin kaldırılarak Başvekalet’e bağlı Diyanet İşleri Reisliği’nin kurulduğu bilgileri yer almıştır. Aynı gazetelerin 5-6 Mart tarihli haberlerinde ise; kararın Halife Abdülmecit’e pazartesiyi salıya bağlayan gece saat ikide bildirildiği, çocukları ve iki eşiyile birlikte şehri bir saat içinde terk etmesi emri verildiği, Çatalca’ya kadar eskortla giden Halife ve ailesinin özel bir trenle İsviçre’ye yola çıktığı,

daha Meclis kesin bir karara ulaşmadan önce tüm hizmetlilerin Halife'yi terk ettikleri ve Abdülmecit'in gözlerinde yaşlarla milletin refahı dilekleriyle ayrıldığı gibi ayrıntılar görülmektedir. Meclis'in, sürgüne gönderilecek 32 şehzade ve 34 sultana, 100.000 Türk Lirası kadar bir tazminat ödeyeceği yine tekrarlanan bilgilerdir. 7 Mart tarihli haberler ise Türkiye'de hilafetin kaldırılmasının dini emirlere aykırı olmadığını tarihi metinlerden alıntularla doğrulayan bir fetva yayınlanacağını, Meclis'in eğitim sistemini birleştirdiği için dini eğitim veren okulların kapatılacağını, ordunun siyasetle ilişkisinin olmadığını anlaşılması için Genelkurmay Başkanlığı'nın bakanlık olmaktan çıkarıldığını aktarmaktadır. Kararın Türkiye'de nasıl bir tepkiyle karşılandığına yönelik tek yayın; 8 Mart tarihli *El Heraldo de Madrid* (1) ve *El Liberal*'in (3), ülkede Hükümet'e karşı memnuniyetsizlik olduğu ve Trabzon'da hanedanın sürgün edilmesi kararına karşı gösteriler yapıldığına dair söylentileri aktaran İstanbul merkezli bir haberidir. Gelişmeye Türkiye dışından ilk tepkileri yansıtan haberler ise Londra, Berlin, Nauen ve Paris merkezlidir. 5-6 Mart tarihli bu haberlerde, Hindistan'ın tümünde büyük bir şaşkınlık ve öfkenin hakim olduğu ve buradan, Cumhuriyet Halk Fırkası ile müzakerelerde bulunmak üzere Ankara'ya bir komisyonun gönderileceği aktarılmaktadır (*LCE* 4; *LA* 3; *ES* 1; *LV* 5; *LÉp.* 2; *EHM* 1; *EL* 1; *LL* 1). Aynı haberler, Türk dostluğu ile tanınmış Fransız yazar Claude Farrère'in, Fransız gazetesi *La Liberté*'ye verdiği röportaja da değinmektedir. 70 milyon Müslüman vatandaşa sahip olan Fransa'nın, hilafetin kaderine ve İslam'ın manevi egemenliği meselesine kayıtsız kalamayacağını söyleyen Farrère, Fransa Hükümeti'nin Abdülmecit Efendi'yi misafir etmesini ve kendisine Müslümanlar üzerindeki güçlerini kullanabileceği -mesela Tunus açıklarındaki adalardan birinde- bağımsız bir İslam toprağı hibe etmesini önermektedir. *Il Messagero* gazetesiye sürgün halifenin bir kraliyet konutunda ikameti için İtalya'ya davet edilmesini istemektedir. Teklifin diğer İtalyan gazeteleri tarafından da olumlu karşılandığını belirten *La Acción*, bunun "hiçbir şekilde Türkiye'nin siyasetine muhalefet anlamına gelmediğini, sadece İtalyan kraliyetinin misafirperverlik geleneğinden" kaynaklandığını yazmıştır. Bu açıklamaya karşın gazetenin haberi, "Hilafetin Yeniden Kurulacağı Yer Tartışılıyor" başlığıyla vermesi dikkat çekicidir (3). Mısır Başbakanı Zağlül Paşa'nın *Mabrussa* adlı gazeteye eski bir hilafet merkezi ve halihazırda bağımsız en büyük Müslüman devleti olan Mısır'da, Kral I. Fuad'ın yeni halife olabileceği açıklamaları ve Kudüs, Mezopotamya, Ürdün ve Hicaz'ın hilafeti

Kral Hüseyin'e önerdiği ve kendisinin de bunu kabul ettiği bilgileri de aynı gazetelerin 8-10 Mart tarihli nüshalarına yansıyan diğer haberlerdir.

İspanya basınının halifelik'in kaldırılmasına dair değerlendirmeleri, çoğunlukla imzasız, kimi zaman da imzalı köşe yazılarında karşımıza çıkmakta ve gazetelerin -temelde siyasi çizgilerine bağlı olarak- farklılık göstermektedir. *El Heraldo de Madrid*, "Katolikler için Papa ile Müslümanlar için halifenin aynı anlamı taşımadığını" söyleyerek ("Hilafet Mücadelesi"), İspanya basınında çoğunlukla eşdeğer gösterilen iki kurum arasındaki farklılığa işaret etmektedir. Bununla birlikte gazete, kararın Osmanlıları ve Osmanlılığı ortadan kaldırma amacıyla alındığını savunarak TBMM'yi açıkça eleştirmektedir (Ximénez). Mustafa Kemal'i izleyen milliyetçi Türklerin, Osmanlılığı neredeyse bir sapkınlık ve hakaret olarak aldıklarını ileri sürmektedir. Oysa gazeteye göre, Osmanlılık bir milliyeti ifade ederken, Türklük en basit şekilde milliyetin inkar edilerek, ırk-kavim kavramına bir geri dönüş anlamına gelmektedir. Dolayısıyla gazete, Osmanlı milletini -onu alt milletlerden- yaratıp ortaya çıkararak bu sülalenin yurtdışına çıkarılmasını adaletsizlik olarak adletmektedir. İslam dünyasında Türkiye'ye üstünlük verdiği halde hilafetin kaldırılmasını da bir hata olarak gören gazete, Lozan Konferansı'nda şimdiye dek "Türklerin oyununu oynayan" İngiltere'nin, Hint Müslümanlarının ayaklanma tehdidinden kurtulduğunu belirtmektedir. Gazete ayrıca, halifelik yetkilerinin TBMM'ye geçmesini -papalıkla karşılaştırarak- garabet olarak nitelendirmektedir. *El Heraldo de Madrid*, bu topraklardaki devrim hareketinin 1908 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti ile başladığını fakat bu devrimcilerin "ateist" olmalarına karşın hilafete ve saltanata yönelik bir planlarının olmadığını yazmaktadır ("Yeni Doğu"). "Ancak Kemalist rejim altında gelişen Genç Türkiye maskesini düşürmüştür; Kemalistlerin sistemi, yeni bir yapılanmaya dair hiçbir işaret vermeksizin tüm eski kurumları silmekten ibarettir.". Batı'da yüzyıllarca süren savaşların sonucunda elde edilen kilise-devlet ayrımı, Türkiye'de 48 saatte olup bitmiştir. TBMM milletvekillerini "nüfusun azınlığını temsil eden ve dörtte üçü şeytanlardan oluşan, sefil günlerini geçirmek için kendilerine önerilen her şeye cehaletle oy veren" sözleriyle açıkça aşağılayan gazete, 3 Mart tarihli kanunların, dini ve siyasi reformlar değil fakat; "Evkaf Vekaleti ve Saray'ın hazinelerinin devletin yararına istifçiliği" olduğunu ileri sürmektedir. Türkiye ve TBMM'yi Sovyet yönetimi ile özdeşleştiren gazetenin, kilise karşıtı kimliğine rağmen, İspanya

basını içinde hilafetin kaldırılmasına en şiddetli muhalif olduğu görülmektedir.

El Heraldo de Madrid’den farklı olarak, *El Imparcial* ile *ABC Madrid* gerek saltanat ve hilafetin birbirinden ayrılışının gerekse her iki kurumun kaldırılışının, Jön Türk devriminin devamı olduğu görüşündedirler (Ciges; “Dış Haberler”). Her ikisinin de Büyük Savaş ve Milli Mücadele’de hilafetin gücünden faydalanmaya gitmelerine rağmen hilafetin kaldırılışı, Ankara ve İstanbul arasındaki rekabetin sonunu belirlemiş; “yenilikçilerin, Batıcıların ya da Avrupacıların beşiği Asyalı şehir Ankara; tüm Asya kalıntılarının ve eski rejimin savunucularının yaşadığı Avrupa şehri İstanbul’u” yenmiştir. *ABC Madrid* ayrıca Türkiye’nin, Müslüman dünyası üzerinde çekici bir güç kullanmaktan vazgeçmediği, fakat bunu, laik ve iyi teşkilatlanmış bir devlet niteliğinde sürdürmek istediği görüşündedir. Hilafetin kaldırılışının dini güçlerin gayrimeşruluğunu gündeme getirdiğini, İspanya’nın eski değerlere bağlı Ankara yerine bugünün özgürleşen Ankara’sını tercih ettiğini savunmaktadır (Sánchez 17,18).¹⁰ Gazeteye göre İslam-Hristiyan çatışması halifelik’in kaldırılışından ziyade Milletler Cemiyeti’nin kurulmasıyla son bulmuştur. *ABC Madrid*, özelde İspanya ve genelde Avrupa kamuoyunun Doğu dünyasına bakışını yansıtan bir şekilde; “en doktrinerlerin ve demokrasinin evrenselliğine inanların bile Doğu’nun neo-Avrupa tarzı bir anayasacılık dinine dönebileceklerini, Fransız Devrimi’nin rasyonalist ya da ateist prensiplerini benimsemek için birçok şekli ve ruhi özelliklerini bırakabileceklerini tahmin edemeyeceğini” yazmaktadır. Gazeteye göre, İslam inancının en otantik temsilcileri olan Türkler, halifeye yol vererek “dinsizliğin manifestosunu” yapmışlardır. Bu gelişme, Batı dünyasının Doğu’nun gerçekliğinden bihaber olduğunu da ortaya çıkarmıştır.

El Liberal de hilafetin sonunun, Ankara demokrasisi ve İstanbul kalıntıları arasındaki mücadelenin bu son hamlesi olduğu görüşündedir (“Genç”). Kemalistlerin, halifeliği manevi niteliklerine indirgeyerek Abdülmecit’i “İslam’ın papası” olarak atadığında, asıl amaçlarının İslam’ı tüm saflığıyla yeniden inşa etmek olduğunu düşünen gazete, laik iktidar ile seküler gelenekselciliğin bir arada bulunamayacağı ve “ikonoklastik”-devrimci-milliyetçi Kemalist hareketin de bu sonuca vararak gereken adımı attığı görüşündedir. Bununla birlikte gazetenin hilafet kurumunu “Hristiyanlık düşmanlığı” ile özdeşleştirdiği dikkatlerden kaçmamaktadır (Pedroso). Hilafetin ilgasını

Türklerin “Müslüman barbarlığını” bırakmak istemeleri olarak değerlendirilen gazete, aslında Türklerin İslam’ın büyüklüğünden taviz vermediklerini, sadece İslam kültürünü, Avrupa medeniyetiyle takas ettiklerini savunmaktadır. Gazetenin, “özgün kültür” olarak adlandırdığı hilafet yerine Türkiye’nin milliyetçilik ve medeni kurumlar ortak paydasında Avrupa’ya yakınlaşacağı ve diğer Müslüman toplumların da Türkiye’yi izleyeceği beklentisi açıktır. *El Liberal* hilafetin kaldırılmasını milliyetçi ve devrimci bir gelişme olarak kucaklarken; İspanya basınında kendisini sezdiren *Panislamizm’e karşı duyulan çekince ve korkuyu* açık, fakat ılımlı bir şekilde ortaya koyduğu da söylenebilir. Öte yandan *La Voz* gazetesi, İslam için kullandığı “barbar bir şiir”, “Doğu’nun Batı’yı işgali” ve “doğulu büyük haçlı seferi” ifadeleriyle bunu en şiddetli şekilde göstermekte; hilafetin kaldırılışını “düşmüş, geri kalmış ve siyasi kapasitesi yetersiz (Mısırlı, Türk, Hint) halkların, milliyetçilik yoluyla İslam’ı modernleştirmeye girişmesi” olarak nitelendirmektedir (Gómez). Türk hilafetinin kolayca kaldırılışını, İslam’ın Müslümanlar içinde de çöküşünün işareti olarak gören gazete, hilafetin sonunu “evrensel siyasi bir güç olarak İslam’ın ölümü” olarak değerlendirmekte, aslında hem saltanat hem de hilafetin 20. yüzyıla kadar ulaşabilmesini şartıtcı bulmaktadır.

La Libertad, gelişmeyi “Avrupa ve Asya’da büyük bir manevi rönesansın habercisi” olarak nitelendirerek konuyu tarihsel bağlamda ele almıştır (Barcia). Bilinenin aksine, hilafetin ne Peygamber’in ne de haleflerinin arzusuyla doğan mistik ya da dini bir kurum olmadığını, siyasi nedenlerle vasiyet yoluyla devredilen bir yapıya ulaştığında bile asla “büyük erkek çocuğun doğum hakkı” olarak tanınmadığını vurgulayan gazete, Ankara Meclisi’nin saltanat ve hilafeti ayırarak, aslında halifeliği kuruluş özüne döndürdüğünü söylemektedir. “Türkiye’nin Müslüman dünya üzerindeki büyük manevi gücünü yitireceğini herkesten daha çok bilen Ankara saygınlıklarının bu kahramanca kararlarının arkasında hangi emeller bulunmaktaydı?”. Gazeteye göre bu sorunun yanıtı ve bugün yaşanan olayların ipuçları Lozan Konferansı’nda Lord Curzon’un azınlık haklarının Milletler Cemiyeti garantisine verilmesi teklifine İsmet Paşa’nın verdiği cevabında yatmaktadır.¹¹ Türkiye, hilafeti kaldırarak İngiliz etkisi ve yabancı müdahalesinden kurtulmayı amaçlamıştır. “Dinen ve ticari olarak Doğu halklarını köleleştirerek ahlaki ve ekonomik hegemonyasını kurmayı amaçlayan Anglosakson dehasının bugün bu topraklarda özgürlük ve onur ruhunun doğuşunu gördüğünü” söyleyen gazete, böylelikle Türkiye’nin Avrupa hegemonyasına bir tehdit ve insan-

lık için bir umut oluşturduğunu savunmaktadır. Bu şekilde cumhuriyetçi gazete *La Libertad*, hilafetin kaldırılışını, Avrupa sömürgecilik hareketine karşı bir hamle olarak değerlendirerek takdir etmektedir. Türk devrimine dair sunduğu bu yeni bakış açısı, *La Libertad*'ı diğer İspanyol gazetelerinden farklı bir noktaya yerleştirmektedir. Saltanat ve hilafeti geçmişe ait ve artık hiçbir işe yaramayan, milletlere yardım edemeyen, bilakis onları yok olmaya mahkum eden kurumlar olarak tanımlayan gazete; bunların sonlandırılmasını, Türk halkı adına geleceğin temellerinin şekillendirilmesinden sorumlu olan Ankara Meclisi'nin, Türk modernleşmesinin önündeki engelleri kaldırması olarak değerlendirmektedir (Ortega). Mustafa Kemal'in kişisel güç peşinde koşmayarak askeri zaferinin şanını Meclis'e devretmesini, tek başına yönetmek yerine Cumhuriyet rejimini benimsemesini ve cumhurbaşkanlığını, "vatanının işçisi olmayı tercih etmesi" şeklinde değerlendirerek övmektedir. Halifelik meselesinin, artık ulusallıktan çıkarak tüm Müslüman ülkeleri etkileyen dini bir boyuta büründüğünü belirten gazete, bu aşamada farklı İslami politikalara sahip İngiltere ve Fransa'nın rekabet alanına girdiğine de dikkat çekmektedir.

El Sol, dört yüzyıldan beri Osmanlı Hanedanı'na bağlı olan hilafetin, en zayıf olduğu zamanlarda bile saygınlığını koruduğuna, Müslüman hükümlerinin her zaman her koşulda dünyevi egemenliklerinin halife tarafından da tanınmasını istediklerine dikkat çekmektedir ("Editorial"). Öte yandan Abdülmecid, VI. Mehmet'in ülkeden kaçışının ardından ve ancak "tüm dünyevi otoriteden mahrum bırakılarak ve Ankara Hükümeti'nin gayretli gözetimi altında" bu mevkie geçirilmiştir. Hilafetin kaldırılmasıyla *Müminlerin Komutanı, Peygamber Vekili, Padişah, Tanrı'nın Gölgesi*'nin artık var olmadığını belirten gazeteye göre bu türde bir reform beklenmedik bir gelişme değildir. Zira Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM'nin açılışında yaptığı ve Meclis'in çoğunluğu tarafından olumlu karşılanan konuşması "eski teokratik sistemin tümünün sekülerleşmesi planının bir parçası" olarak bu kutsal kurumun sonunu işaret etmiştir. *El Sol*, konuşmanın Meclis içindeki hocalar ve muhafazakarlar tarafından sessizlikle karşılanmasına karşın Türk halkının, kalıtsal inancına derinden bağlı olduğunu ve Türkiye'yi Batı tipi bir devlete dönüştürmenin kolay olmayacağını savunmaktadır. İslam dünyasının büyük bir kesiminin makamın korunmasından yana oluşunu, hilafeti dinden ayrı düşünememelerine bağlamaktadır. Önde gelen din adamlarının, ortaya çıkan manevi boşluğun devrimci hareketlerle doldurul-

masından korktuklarına dikkat çeken gazete, İslam'ın en güçlü ve en ünlü milletinin teokratik rejiminin dönüşümünün, tüm Müslüman toplumunu etkileyeceğine kesin gözüyle bakmaktadır. Liberal ve *regeneracionista*¹² çizgisi nedeniyle bu gelişmeyi olumlu karşılaması beklenen *El Sol*'ün hilafetin kaldırılışına yaklaşımının net olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte, saltanatın kaldırılmasının ve cumhuriyetin ilanının yönetim düzeyinde kalacağı ve toplum içindeki etkilerinin sınırlı olacağı görüşünü bu konuda da koruduğu söylenebilir.

İspanya basını bu köşe yazılarının dışında, 8-19 Mart tarihli sayılarında güncel haberlere yer vermeye devam etmiştir. Her ne kadar Türkiye'nin adının geçtiği başlıklar atılsa da bu haberlerde; Türkiye dışındaki Müslüman ülkelerin yeni halifeyi belirleme çabalarının ele alındığı görülmektedir.¹³ Mart ayı sonunda bu türdeki haberlerin seyrekleşmesi ve Mayıs ayı itibarıyla tamamen sonlanmasıyla, İspanya basını için hilafet meselesinin haber değerinin kalmadığı söylenebilir.¹⁴

1 Kasım 1922 tarihinden itibaren gündeme yerleşen hilafet meselesinin İspanya basını tarafından ele alınış ve kamuoyuna sunuluşunda birkaç nokta dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki neredeyse ilk günden başlayan ve takip eden süreçte de sıkça tekrarlanarak adeta kalıplaşan kavram karmaşasıdır. Bu karmaşa öncelikle *sultan*, *padişah*, *halife* kelimelerinin birbiri yerine kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Hatta saltanatın kaldırılıp halifeliliğin korunduğu bilgisinin verildiği haberlerde dahi *tahttan alınan*, *saltanatı sonlanan* ya da *eski* ifadelerini kullanmaksızın, Vahdettin'den *padişah/sultan* olarak bahsedilmektedir. Aynı durum, *El Globo*'da TBMM'nin Abdülmecid Efendi'yi yeni halife olarak seçtiğini bildiren haberin, "Türkiye'nin Yeni Sultanı" başlığıyla verilmesinde de görülmektedir. Kullanılan terim ve ifadelerle ortaya çıkan bu manzara, yaşanan gelişmeleri okuyucularına açıklamaya çalışan İspanyol basınının kendisinin de bu ayrımı özümseyemediğinin, en azından henüz yazı diline yerleştiremediğinin göstergesidir. Ne var ki saltanatın kaldırılmasından bir yıl kadar sonra bile eski padişah Vahdettin'le ilgili olarak "Türkiye'nin Sultanının Bir Kınaması" başlıklı haber yapılması (*L'Ép.*), hiçbir egemenlik gücü bulunmayan Halife Abdülmecit Efendi'den "Türkiye'nin sultanı" olarak bahsedilmesi ("Türkiye") ve hatta Cumhuriyet'in ilanından sonra *El Sol*'de "Mustafa Kemal, Osmanlı Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı" başlığıyla yayınlanan köşe yazısı, İspanya basınının, bu

coğrafyada yaşanan siyasi inkılapların yarattığı değişime tam olarak vâkif olamadığını göstermektedir. İspanya'nın kendi tarihinde de hilafet kurumunun bulunduğu göz önüne alındığında entelektüel gazeteci-yazarların, böylesi bir kullanımı; yeni Türk Devleti'nin makam, unvan ve kurum değişiklikleri karşısında okuyucularına bir kolaylık olması, Osmanlı İmparatorluğu ile bağlantı kurabilmeleri adına tercih ettiklerini söylemek mümkündür. Bu karmaşayı ileriye taşıyan bir diğer boyut ise gazetelerin sebep-sonuç ilişkisini hatalı bir şekilde sunmalarındır. Örneğin, *ABC Madrid*, 1 Kasım günü onaylanan kanunun VI. Mehmet'i hem dünyevi hem de manevi güçlerinden ettiğini yazmıştır ("Ankara"). Bu ifade gazetenin, TBMM'nin yeni halife seçimi hakkını saklı tuttuğu hükmünü, doğrudan doğruya Vahdettin yerine yeni bir halife seçeceğinin göstergesi olarak yorumladığını düşündürmektedir. Oysa "Müslümanların şu an itibarıyla, adına ibadet edecekleri bir halifeleri yoktur." sözleri, kanunun içeriğinin, yani Vahdettin'in yalnızca padişahlığının sona erdiğinin, fakat halifeliğinin devam ettiğinin kavranmadığını göstermektedir. *La Época*'nın "Türkiye'nin Sultanı'nın tahtını terk ederek ülkeden kaçtığı için egemenliğini kaybettiğini" belirten köşe yazısı gibi ("VI. Mehmet"), *La Esfera*'nın, "Yunanları yenen Kemalist ordularının ilk birlikleri karşısında İstanbul'dan kaçmak zorunda kaldığını" iddia eden, böylelikle Refet Paşa'nın TBMM Muhafız Grubu'ndan 100 kişilik bir kuvvetle idareyi devralmak için İstanbul'a girişini Vahdettin'in kendisine karşı yapılmış bir harekât olarak aksettiren yazısı da ("Hilafetin Melankolik" 33) dikkatlerden kaçmamaktadır.

İspanya basınının konuyu ele alışında ön plana çıkan diğer özellik, Osmanlı İmparatorluğu ve Türk toplumuna dair oryantalist bir imgelemen hakim olmasıdır. Saltanat ve hilafetin tarihsel- siyasi arka planlarını ele alan ağırbaşlı köşe yazılarında dahi *harem*, *odalık*, *gözde*, *haremağası*, *çok eşliliğe* dair atıfların ve kimi zaman alaya varan betimlemelerin sayısı azımsanmayacak ölçüdedir. Eski padişah Vahdettin'in "Yıldız'da her ırktan güzelliklerle dolu olan o meşhur haremimi, üç resmi karısını ve 200 cariyesini gözü yaşlı bıraktığı" ve şimdi Malta'da "203 kadından kurtardığı hayatını özgürce yaşadığı" ifadeleri bunların ilki sayılabilir ("VI. Mehmet"). Abdülmecit Efendi'nin sürgünde en azından artık haremde kilitli kalmayacağı ve Paris'te *The King Has Fun (Kral Eğleniyor)* piyesine gidebileceği; "haremine hapsolmuş ve sporla uğraşmayan halifenin resme düşkün olduğu" ifadeleri ("Osmanlı Politikası") bir başka örnek olarak sunulabilir. Abdülmecit Efendi'nin sürgünü

nedeniyle “haremağasının teselli edilemediği ve üç gündür yemek yemeyi reddettiği” ise 5-14 Mart tarihlerinde hemen hiçbir gazetenin atlamadığı bir haber olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine sürgüne gidişyle ilgili olarak haremi ve haremağalarıyla özel trene bindirildiği bilgisi ve İsviçre’de çok eşliliğin yasak olması nedeniyle Abdülmecit’in eşlerine mülteci hakkı tanınmasının İsviçre Meclisi’nin gündemine alındığı haberleri de atlanmamıştır. Kendisini takip eden saraylıları, odalıkları ve haremağalarıyla Avrupa’da sinir bozucu olacağı; İsviçre’de eşlerinin en az birini boşamak zorunda kalacağı ya da Tanrı tarafından kendisine verilmiş bir hak olarak gördüğü çok eşliliğini gizlice devam ettireceği yorumları (“Hilafetin Sonu”) çarpıcıdır. Eski halifenin yeni yaşamında Amerikan gazetelerinde yazar olabileceğine, sinemadaki sınırsız seçeneklerin yanı sıra anılarını yayınlatabileceğine, hatta haremağasının bile saraydaki hikayeleri anlatarak kendi talihini yaratabileceğine yönelik mizahi ifadeler de (Gómez) gözden kaçmamaktadır. Bununla birlikte kalabalık bir aile olarak Osmanlı Hanedanı’nın Avrupa’da ev bulmakta zorlanacağını, aile kadınlarının daktilo ya da göbek dansçısı olarak iş bulabileceklerini ya da ailenin ‘1001 Gece Masalları’ gibi bir film için anlayabileceğini belirten köşe yazısı ise (Azpeitua) mizahtan öte alaycı bir dil kullanmıştır. Bu göndermelerin yalnızca eski padişah ile halife üzerinden saltanat ve hilafete yönelik birer eleştiri olmadığı, genel olarak *Doğulu Türkiye*’ye dair izlenimler olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti’nin eski ile bağlarını tümenden kopardığını vurgulayan bir köşe yazısı yine hareme atıfla bulunarak, yeni Türkiye’nin mimarı Kemal Paşa’nın ilham kaynağını tek eşliliğine bağlamıştır (Casanova).

Sonuç

Hilafet meselesinin İspanya basınının gündemine gelişi, daha 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın kaldırılması ile başlamış, bu tarihten itibaren gazeteler saltanat ve hilafet ilişkisini irdelemişlerdir. Ortaya konan genel kanı; dünyevi güçten yoksun bir manevi gücün, Hristiyanlıktan farklı olarak, İslam’ın tarihsel, kültürel ve dinsel özellikleri bağlamında etkili olamayacağı şeklindedir. TBMM Hükümeti’nin saltanatı kaldırma kararı, millet egemenliğinin tesis edildiği milliyetçi ve devrimci bir hareket olarak değerlendirilmiş, yeni halifeyi seçme yetkisini saklı tutuşu ise bu devrim hareketini, sömürge yönetimi altında bulunan İslam toplumlarına yayabilme amacına bağlanmıştır. Yalnızca Türk milletini temsil eden Meclis’in tüm Müslümanlar

üzerinde böyle bir yetkiye sahip olamayacağı görüşü ağır basmakla birlikte, Türkiye ve Mustafa Kemal Paşa'nın bu toplumlar üzerindeki prestiji sayesinde kararın kabul göreceği de belirtilmiştir. Abdülmecit Efendi'nin yeni halife olarak seçilmesi karşısında, yine TBMM'nin yetki meselesine dikkat çeken İspanyol gazeteleri, ilerleyen günlerde verdikleri ve İslam dünyasının olumlu tepkilerini yansıtan haberlerle bu öngörülerini doğrulamışlardır. Bu dönemde İspanya basınında, yönetici kadrolarının milliyetçi karakterine karşın, egemenlik hakkı bulunmayan halife vasıtasıyla yeni Türkiye'nin Panislamist bir politika güdeceğine dair bir şüphe de kendisini göstermektedir.

Bu aşamada İspanyol gazetelerinde Türkiye Devleti merkezli olarak ele alınan ve ancak kabul görme boyutuyla diğer Müslüman toplumlarıyla ilişkilendirilen hilafet konusu, 3 Mart 1924 günü halifelüğün kaldırılması ve Osmanlı Hanedanı'nın yurtdışına çıkarılması ile çok boyutlu bir mesele olarak ele alınmıştır. Saltanatın kaldırılması sonrası İngiltere'nin hilafetin gücünü eski padişah Vahdettin üzerinden elde etmeye çalışacağına dair yorumlara ek olarak; Fransa ve hatta İtalya'nın hilafet merkezini kendi idaresindeki topraklara taşıma gayretlerini ve buna bağlı olarak Filistin, Mezopotamya, Hicaz, Ürdün, Mısır ve Fas'ın giriştikleri rekabeti yansıtan haberler verilmiştir. Basında eski Kurtuba Hilafeti ya da Fas mandatörlüğündeki zayıf ortaklığı vesilesiyle İspanya Hükümeti'nin resmi bir politikaya yöneldiğini gösteren hiçbir emare olmadığı gibi, İspanya'nın hilafet meselesine dahil olma konusu, entelektüel düzeyde dahi tartışmaya değer görülmemiştir.¹⁵

İspanya basınında hilafetin kaldırılması -kimi gazetelere göre 1908 Jön Türk devriminden süregelen- milliyetçi, laik bir devrim; eski teokratik sistemin sekülerleşmesi; Müslüman toplumun milliyetçilik yoluyla modernleştirilme çabası; Ankara'nın temsil ettiği Batıcı, laik ve yenilikçi zihniyetin, dini-gelenekçi İstanbul'a karşı zaferi ve İslam'ın Hristiyan dünyasına düşmanlığının sonlanması olarak değerlendirilmiştir. Basında Türkiye'nin hilafetle birlikte Müslüman dünya üzerindeki otoritesini kaybedeceği fikri paylaşılmakla birlikte; kimi gazeteler bu saygın konumu, milliyetçilik vasıtasıyla çok daha etkili olarak elde edeceğini, Batı tipi modernleşmede diğer Müslüman toplumlarına liderlik edeceğini savunmuştur. Böylelikle, İspanya basınına saltanatın kaldırılması sonrasında TBMM'nin açılışı, 1921 Anayasası ile birlikte milli egemenliğin tesisi gibi inkılaplara karşın Doğulu-Müslüman bir toplumda Batı tarzı modernleşmenin mümkün olamayacağı görüşünün; hilafetin kaldırılması ile

birlikte şaşkın ve heyecanlı bir temenniye evirildiği de görülmektedir. Bu temennide Doğu'nun Avrupa'ya yakınlaşması umudu ağır basmakla birlikte, milliyetçilik hareketlerinin, İngiltere liderliğindeki Avrupa sömürgeciliğinin sonunu getirmesi beklentisi de dikkat çekmektedir.

Saltanat ve hilafetin ayrılışından hilafetin kaldırılmasına kadar olan süreçte basının okuyucularına verdiği haberler ve sunduğu tarihi-siyasi analizler, 16. yüzyılda Katolik İspanya Kraliyeti-Müslüman Osmanlı İmparatorluğu rekabetinden doğan *Büyük Türk* korkusunun ve Avrupa oryantalizminin izlerini taşımaktadır.

Açıklamalar

- 1 Çalışmada kullanılan gazete ve dergiler, İspanya Milli Kütüphanesi, Dijital Basın Arşivi ile *ABC Madrid* gazetesinin özel arşivinden temin edilmiştir. *Biblioteca Nacional de Espana, Hemeroteca Digital*, <http://hemerotecadigital.bne.es/index.vm> (Erişim tarihi: 12.11.2021); *Archivo ABC*, www.abc.es/archivo/ (Erişim tarihi:12.11.2021).
- 2 Fas toprakları üzerindeki manda ve himaye koşulları için Fas Sultanı'nın Fransa ile anlaşması, İspanya'nın küçük bir araziye sıkışmış mandatör rolünü oldukça küçülterek, Fransa'ya bağımlı kılmıştır. García Sanz, Fernando. "Between Europe and the Mediterranean: Spanish-Italian Relations, 1898-1922." *Mediterranean Historical Review, Special Issue: Spain and the Mediterranean Since 1898*, vol. 13, no. 1-2, 1998, pp. 28-47.
- 3 bkz. Ziya Paşa. *Endülüs Tarihi*. Selis Kitaplar, 2007; Souto Lasala, Juan Antonio. "El Califato de Córdoba-La Taifa de Zaragoza-Los Almorávides." *Historia de Aragón*, vol. 1, Institución Fernando el Católico, 1989, pp. 125-136.
- 4 Hemen hepsi İstanbul, Paris, Londra merkezleriyle Fabras Ajansı kaynaklı ve birbirini tekrar eden bu haberlerde, padişahın tüm Müslümanların Halifesi sıfatıyla özgürlüğünün ve yaşamının tehlikede olduğunu düşünerek İstanbul'dan hemen ayrılmak için Britanya Hükümeti'nin korumasını talep ettiği; talebin Britanya tarafından resmi bir notayla duyurulduğu; İngiliz notasınının Türk resmi makamlarınca içişlerine müdahale ve VI. Mehmet'in görevden alınması kararının tanınmaması şeklinde algılandığı belirtilmektedir. Padişah, Malaya zırhlısına çıkarken tahttan feragat etmediğini, fakat tehlike karşısında şimdilik Türkiye'den ayrıldığını belirtmiştir. Olayı öğrenen Refet Paşa, sarayı ablukaya alarak mühürlemiş, verdiği beyanatta ise eski padişahın kaçışına ya da kaçış yöntemine önem atfedilmemesi gerektiğini söylemiştir. Haberlere göre, Türk kamuoyu Hristiyanlara sığınan bir halifenin kabul edilemeyeceğini, böylelikle hilafet ve saltanat meselesinin kendiliğinden ve tatmin edici bir şekilde

- çözümlendiğini düşünmektedir. Hicaz Kralı'nın padişahı Mekke'ye davet ettiği, padişahın halifelliğini ilan etmek için Hindistan'a gideceğinin söylendiği ve İngiltere'nin tamamen padişaha ait olan bu kararı desteklediği ise gazetelere yansıyan diğer haberlerdir. *EI*, 19 Kasım 1922, s. 3; *ES*, 19 Kasım 1922, s. 5; *LÉp.*, 20 Kasım 1922, s. 2; *ABCM*, 19 Kasım 1922, s. 27. Şeyhülislam Sabri Bey, eski bakanlar Rıza Tevfik Bey ile Damat Ferit Paşa'nın üç gün önce (15 Kasım) İngiliz yetkililerin koruması altında Hindistan'a yola çıktıkları; 8 milyonluk bir Müslüman nüfusunu yönetenlerin, 380 milyon Müslümanın halifesini tahttan indirerek İslam dünyasının saygınlığına zarar vermesini protesto eden ve Hint halkına elçilerinin emirlerine uymayı emreden padişah tarafından imzalı bir mektubu taşıdıkları da verilen bir başka haberdır. *EG*, 21 Kasım 1922, s. 1.
- 5 Gazete, İngiltere'nin halifelik meselesinde eski Padişah Vahdettin üzerinden etkin bir şekilde hareket edeceğini savunmaktadır. Buna göre İngiltere, bugün Hindistan Müslümanlarının padişahın insani zayıflıklarını ve siyasi hatalarını bilmemelerine; onu sadece kutsal halife olarak görerek Ankara'nın kararına karşı çıkacaklarına güvenmektedir. Hint Müslümanları ise durumu, Britanya dostu ya da düşmanı olmalarına göre oportünist bir şekilde değerlendirmektedir. "İngiltere ve Hilafet", *ABC Madrid*, 19 Kasım 1922, s. 27. Gazetenin bu öngörüsü ilerleyen günlerde diğer gazetelerde yer alan haberlerle doğrulanmaktadır. *The Daily Telegraph*'ın 19 Ocak tarihli baskısından alıntı yapan gazeteler, VI. Mehmed'in Kahire'ye ulaşmasıyla hilafetin Kral Hüseyin'e geçmesinin muhtemel olduğunu, Hüseyin'in, oğulları Irak Kralı Faysal ve Ürdün Kralı Abdullah arasında mutabakat sağlayarak federal Arap İmparatorluğu rüyasını tekrar canlandırabileceğini yazmıştır. *LÉp.*, 20 Ocak 1923, s. 1; *EI*, 20 Ocak 1923, s. 1; *LL*, 20 Ocak 1923, s. 4.
- 6 Bu gelişmeyi aktaran haberler içinde "Türklerin genel kanaatinin, Ankara Meclisi tarafından seçilen bu yeni Halifenin tüm Müslümanlar tarafından kabul edileceği yönünde olduğu" detayı dikkat çekicidir. *EHM*, 20 Kasım 1922, s. 3; *LÉp.*, 21 Kasım 1922, s. 1; *ES*, 21 Kasım 1922, s. 5; *LV*, 21 Kasım 1922, s. 5; *ABCM*, 21 Kasım 1922, s. 27. Bu kanaat, Hilafet Merkez Komitesi'nin, Ankara Hükümeti'nin saltanatla ve Abdülmecid'in seçimiyle ilgili kararlarını hiçbir şerh olmaksızın onayladığını aktaran haberlerle doğrulanmıştır. Komite, İngiliz Hükümeti'ni padişahı koruması altına alarak İslam dünyası içinde ayrılık yaratmayı amaçlamakla suçlamaktadır. *LCE*, 23 Kasım 1922, s. 3; *LÉp.*, 24 Kasım 1922, s. 3, *ES*, 24 Kasım 1922, s. 5. İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerinin yeni halifenin makama geçiş töreni için aldıkları daveti, "katılımlarının, halifelğin (yeni durumunun) resmen tanınması anlamı vermemesi adına reddettikleri" de basına yansıyan bir diğer detay olmuştur. *LÉp.*, 25 Kasım 1922, s. 3; *EI*, 25 Kasım 1922, s. 2; *ES*, 25 Kasım 1922, s. 5.

- 7 Ankara Hükümeti Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti'ne bağlı olarak bir ulemalar komisyonu (Tedkikat ve Te'lifât-ı İslâmiyye Heyeti) kurulduğunu bildiren bu haber, diğer Müslüman ülkelerle ilişki kurmayı başarması halinde halifelüğün bu komisyonun elinde önemli bir silaha dönüşeceğini savunmaktadır.
- 8 Bir haberde, Hindistan'ın Gaya şehrinde Muhtar Ahmed Ensarî liderliğinde toplanan Hilafet Konferansı'nın "Sultan Abdülmecit"i halife olarak tanıdığı, Kemal Paşa'ya *Halifenin hükümdarı* unvanı verdiği aktarılmaktadır. *LCE*, 13 Ocak 1923, s. 1. Gerçekten de bu tarihlerde toplanan Hilafet Konferansı; İslami yöntemlere çok yakın oluşu nedeniyle halifenin seçimle göreve gelme usulünü onaylamış, Mustafa Kemal Paşa'ya İslam dünyasına hizmetlerinden ötürü *seyf ül-İslam ve mücahid ül-Hilafet* (İslam'ın kılıcı/askeri ve Hilafet'in savaşçısı) unvanını vermiştir. Muhammed Naeem Qureshi, *The Khilafat Movement in India, 1919-1924*, University of London, Doktora Tezi, 1973, s. 249.
- 9 İngiliz gazete ve ajanslarından yoğunlukla beslenen İspanya basınında, Hint Müslümanları liderlerinden Ağa Han ile Emir Ali'nin Başbakan İsmet Paşa'ya gönderdikleri 24 Kasım 1923 tarihli mektuba ya da Türk siyasetinde yarattığı tartışmalara dair herhangi bir haberin yer almaması dikkat çekicidir.
- 10 Sánchez bu sözlerine neden olarak, ateşkesin hemen ardından Ankara'da Fas, Kahire ve Bağdat'tan birçok Müslümanın katılımıyla toplanan Panislamizm Konferansı'nı göstermektedir. Yazara göre bu toplantıda İspanya'nın adının "milyonlarca mümine zalimlik yapan Büyük Güçlerle bir tutularak" anılması, ülkede İnebahtı Savaşı'nın yarattığı intikam duygusunun halen devam ettiğini düşündürmüştür. Eraslan çalışmasında, *Hakimiyet-i Milliye*'nin 11 Mart 1921 tarihli sayısında böyle bir kongrenin toplanacağı haberinin geçtiğini, fakat bu kongrenin yapıldığına dair başka hiçbir haberin yayınlanmadığını ortaya koymaktadır. Yazar, yalnız yabancı kaynaklarda gerçekleştiği belirtilen kongrenin gerek Milli Mücadele gerekse İtilaf Devletlerince propaganda olarak kullanıldığı sonucuna varmaktadır. bkz. Eraslan, Cezmi. "Milli Mücadele Döneminde Anadolu'da Büyük İslam Kongresi Tartışmaları Üzerine Değerlendirmeler." *Tarih Dergisi*, vol. 46, 2007, s. 293-317.
- 11 Konferansın 12 Aralık 1922 tarihli Birinci Komisyon oturumunda geçen tartışma için bkz. Meray, Seha L. çev. *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, 1. T, 1. C, 1. K, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 180-208.
- 12 1898 ABD-İspanya Savaşı'nın ardından İspanya'nın gerilemesi karşısında ortaya çıkan *Regeneracionismo* (yenilenmecilik) İspanyol yaşamının siyasi, toplumsal ve ekonomik reformlarla yenilenmesini hedefleyen, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında etkili olmuş siyasi ve düşünce akımıdır. Andrés-Gallego, José. "El Regeneracionismo." *Política Española y Política Naval Tras el Desastre (1900-1914)*, Madrid, 1991, pp. 49-64.

- 13 Kudüs, Mezopotamya, Ürdün ve Hicaz, hilafeti Kral Hüseyin'e önermiş ve kendisi de bunu kabul etmiş; bu gelişme karşısındaysa Kahire'de Ezhar Uleması, Kral Hüseyin'in adaylığını protesto eden ve onu İngiltere'nin sadık bir hizmetkari olarak nitelendiren açık bir mektup yayınlamıştır. *EHM*, 8 Mart 1924, s.1; *EL*, 8 Mart 1924, s.3; *LV*, 8 Mart 1924, s. 5; *EG*, 10 Mart 1924, s.1. Mısır'dan elli kadar şeyh, ulema ve din adamının Kral Hüseyin'e gönderdikleri mektuptaysa, halife adaylarının, dünya Müslümanlarının kararını beklemesi gerektiğini yazmışlardır. *LÉp.*, 10 Mart 1924, s. 2; *EHM*, 11 Mart 1924, s. 2; *LV*, 11 Mart 1924, s. 5; *LA*, 12 Mart 1924, s. 2. Reuters kaynaklı haberlerde, Mısır ve Fas'ın kendi adaylarını gösterecekleri; Kudüs'teyse Müslüman Yüksek Konseyi'nin, hilafet için Arabistan'ın tüm ülkelerinde bağımsız, anayasal hükümetlerin yeniden kurulması koşulunu Kral Hüseyin'in kabul ettiği aktarılmaktadır. *EL*, 13 Mart 1924, s. 3; *ES*, 13 Mart 1924, s.1; *LCE*, 13-14 Mart 1924, s. 1; *LÉp.*, 13-14 Mart 1924, s. 2; *LV*, 14 Mart 1924, s. 5. 18-19 Mart günlerinde yayınlanan Londra merkezli haberler ise Kral Hüseyin'in Afganistan Emiri, Mısır Kralı ya da Fas Sultanı'nın adaylıklarını kabullenmediğini; Mısırlı dini liderlerinse Ankara Hükümeti'nin halifeye yönelik tavrını reddettiklerini bildirmektedir. *LA*, 18 Mart 1924, s. 3; *EHM*, 18 Mart 1924, s.2; *ES*, 18 Mart 1924, s. 5.
- 14 Bu tarihten sonra Müslüman dünyası ile ilgili haberler, Hicaz'daki Vahabi ayaklanması ve Emri Ali'nin Hicaz Kralı oluşu, Mısır'ın tarafsızlığını ilanı gibi hilafet eksenini dışındaki siyasi gelişmelere yönelmiştir. *ES*, 8 Ekim 1924, s. 2; *ES*, 9 Ekim 1924, s. 5; *LV*, 9 Ekim 1924, s. 1; *LÉp.*, 9 Ekim 1924, s. 3; *EI*, 9 Ekim 1924, s. 1; *EL*, 9 Ekim 1924, s.3.
- 15 *El Heraldo de Madrid* İngiltere, Fransa ve İtalya'nın sürgün halife Abdülmecit'e basın üzerinden yaptıkları teklifleriyle "Niçin bize dost bir halife ile Kurtuba Hilafetini canlandırmıyoruz?" diyerek alay ederken; *ABC Madrid*, "İspanyol aşırıcularının bile halifeye Kordoba'nın portakal ağacı gölgelerinin dışında önercek hiçbir şeylerinin olmadığını" yazmıştır. *EHM*, 10 Mart 1924, s. 5; Sánchez, 17-18.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında yazarın herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- "Amacımız." *Revista Hispano Africana*, vol. 1, Ocak 1922, s. 1.
- "Ankara Hükümeti Türkiye Sultanını Görevden Aldı." *La Libertad*, 4 Kasım 1922, s. 3.
- "Ankara Meclisi Kararları." *La Voz*, 4 Kasım 1922, s. 5.
- "Ankara ve Hilafet." *ABC Madrid*, 12 Kasım 1922, s. 29.

- “Ankara ve Hilafet.” *ABC Madrid*, 12 Kasım 1922, s. 29.
- “Dış Haberler, Günün Haberi Hilafetin Kaldırılması.” *ABC Madrid*, 7 Mart 1924, s. 17.
- “Doğu Sorunu.” *El Heraldo de Madrid*, 4 Kasım 1922, s. 2.
- “Editorial.” *El Sol*, 8 Mart 1924, s. 5.
- “Editorial.” *El Sol*, 9 Kasım 1922, s. 5.
- “Genç Türk Cumhuriyeti’nin Laik Eğiliminin Seküler Gelenekselciliğe Zaferi.” *El Liberal*, 7 Mart 1924, s. 1.
- “Hilafet Mücadelesi.” *El Heraldo de Madrid*, 10 Mart 1924, s. 5.
- “Hilafetin Melankolik Sonu.” *La Esfera*, 5 Nisan 1924, S 535, s. 33, 34.
- “Hilafetin Sonu.” *La Época*, 12 Mart 1924, s. 1
- “Hilafetin Yeniden Kurulacağı Yer Tartışılıyor.” *La Acción*, 8 Mart 1924, s. 3.
- “İngiltere ve Hilafet.” *ABC Madrid*, 19 Kasım 1922, s. 27.
- “İslami Propaganda.” *El Heraldo de Madrid*, 21 Aralık 1922, s. 1.
- “Mustafa Kemal, Osmanlı Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanı.” *El Sol*, 31 Ekim 1923, s. 5.
- “Osmanlı Egemenliği Ankara Hükümeti’ne Geçti.” *La Correspondencia de España*, 4 Kasım 1922, s. 3.
- “Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu.” *El Sol*, 7 Kasım 1922, s. 5.
- “Osmanlı Politikası.” *El Heraldo de Madrid*, 5 Mart 1924, s. 1.
- “Türk Devrimi.” *La Correspondencia de España*, 7 Kasım 1922, s. 1.
- “Türk Hükümeti’nin Alkışlanası Projeleri.” *El Liberal*, 29 Şubat 1924, s. 1.
- “Türkiye Önemli Reformlara Hazırlanıyor.” *La Acción*, 29 Şubat 1924, s. 2.
- “Türkiye Sultanının Görevden Alınışı.” *El Globo*, 4 Kasım 1922, s. 1.
- “Türkiye.” *Revista Hispano Africana*, S 5, Mayıs 1923, s. 158.
- “Türkiye’de.” *El Sol*, 29 Şubat 1924, s. 5.
- “Türkiye’de-Halifelik İlga mı Ediliyor?.” *La Correspondencia de España*, 29 Şubat 1924, s. 1.
- “Türkiye’nin Sultanının Bir Kınaması.” *La Época*, 31 Aralık 1923, s. 2.
- “Türkiye’nin Yeni Sultanı.” *El Globo*, 22 Kasım 1922, s. 2.
- “VI. Mehmet: Malta’nın Yalnız Adamı.” *La Época*, 2 Aralık 1922, s. 6.
- “Yeni Doğu-Türkiye’de Devrimci Fikirler.” *El Heraldo de Madrid*, 7 Nisan 1924, s. 5.
- ABC Madrid (ABCM)*, 12 Kasım 1922-15 Mayıs 1924.
- Andrés-Gallego, José. “El Regeneracionismo.” *Política Española y Política Naval Tras el Desastre (1900-1914)*. Madrid, 1991, pp. 49-64.
- Azpeitua, Antonio. “Diorama.” *ABC Madrid*, 6 Mart 1924, s. 17.
- Balfour, Sebastian. “Spain and the Great Powers in the aftermath of the Disaster of 1898.” *Spain and the Great Powers in the Twentieth Century*, ed. Sebastian Balfour ve Paul Preston, Routledge, 1999, pp. 13-32.

- Barcia, Augusto. “Doğu ve Batı-Hilafet.” *La Libertad*, 11 Mart 1924, s. 1.
- Casanova, Sofia. “Doğu’daki Muamma.” *ABC Madrid*, 15 Mayıs 1924, s. 21.
- Ciges Aparicio, Manuel. “Müsabakayı Kim Kazanacak- Türkiye Yenilenirken İngiltere ve Fransa Pusuda.” *El Imparcial*, 12 Mart 1924, s. 8.
- Desvois, Jean-Michel. *La prensa en España 1900-1931*. Siglo XXI de España Editores S.A., 1977.
- El Globo (EG)*, 4 Kasım 1922-10 Mart 1924.
- El Heraldo de Madrid (EHM)*, 4 Kasım 1922-18 Mart 1924.
- El Imparcial (EI)*, 19 Kasım 1922-9 Ekim 1924.
- El Liberal (EL)*, 29 Şubat-9 Ekim 1924.
- El Sol (ES)*, 19 Kasım 1922-9 Ekim 1924.
- Elorza, Antonio, y Elena Hernández Sandoica. *La guerra de Cuba, 1895-1898: Historia Política de Una Derrota Colonial*. Alianza Editorial, 1998.
- Eraslan, Cezmi. “Millî Mücadele Döneminde Anadolu’da Büyük İslam Kongresi Tartışmaları Üzerine Değerlendirmeler.” *Tarih Dergisi*, vol. 46, 2007, ss. 293-317.
- Foner, Philip S.. *La Guerra Hispano-Cubano-Americana y el Nacimiento del Imperialismo Norteamericano 1895-1902, 1898-1902*. Akal, 1975.
- García Sanz, Fernando. “Between Europe and the Mediterranean: Spanish-Italian Relations, 1898-1922.” *Mediterranean Historical Review, Special Issue: Spain and the Mediterranean Since 1898*, vol. 13, no. 1-2, 1998, pp. 28- 47.
- Gazi Mustafa Kemal. *Nutuk*. Kaynak Yayınları, 2015.
- Gómez de Baquero, Eduardo. “Görünümler-Hilafetin Üzücü Sonu.” *La Voz*, 14 Mart 1924, s. 1.
- Hülagü, Metin. *Yurtsuz İmparator Vahdeddin İngiliz Gizli Belgelerinde Vahdeddin ve Osmanlı Hanedanı*. Timaş Yayınları, 2010.
- La Acción (LA)*, 29 Şubat-18 Mart 1924.
- La Correspondencia de España (LCE)*, 4 Kasım 1922-12 Mart 1924.
- La Época (LÉp.)*, 20 Kasım 1922-9 Ekim 1924.
- La Libertad (LL)*, 4 Kasım 1922-20 Ocak 1923.
- La Voz (LV)*, 4 Kasım 1922-9 Ekim 1924.
- Meray, Seha L. çev. *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, 1. takım, 1. cilt, 1. kitap, Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Morales Lezcano, Víctor. “Marruecos en la Historia de España del Siglo XX.” *Jornadas, El Pensamiento de Joaquín Costa*. Monzón, 1997, pp. 95-102.
- Ortega y Gasset, Eduardo. “Bir Halk Yeniden Doğuyor-Türkiye’de Hilafetin İlgası.” *La Libertad*, 15 Mart 1924, s. 1.
- Pedroso, Manuel. “İslam’da Devrim-Milliyetçilik, Peygamber Sancaktarını Yendi.” *El Liberal*, 9 Mart 1924, s. 1.

- Qureshi, Muhammed Naem. *The Khilafat Movement in India, 1919-1924*. Doktora Tezi. University of London, 1973.
- Sánchez Mazas, Rafael. “Roma’daki ABC-Koltuk ve Babıali-Abdülmeccid’in Sürgünü Hakkında Yorum.” *ABC Madrid*, 20 Mart 1924, s. 17, 18.
- Seoane, María Cruz, y María Dolores Sáiz. *Historia del periodismo en España*. vol. 3, Alianza, 1996.
- Souto Lasala, Juan Antonio. “El Califato de Córdoba-La Taifa de Zaragoza-Los Almorávides.” *Historia de Aragón*, vol. 1, Institución Fernando el Católico, 1989, pp. 125-136.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, (TBMMZC-a). 6. cilt, TBMM Matbaası, 1968.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, (TBMMZC-b). 7. cilt, TBMM Matbaası, 1970.
- Ximénez, Saturnino. “Türkler ve Osmanlılar Osman Hanedanı’nın Sürülüşü.” *El Heraldo de Madrid*, 4 Mart 1924, s. 3.
- Ziya Paşa. *Endülüis Tarihi*. Selis Kitaplar, 2007.

•Türkkan Tunalı, *Saltanat ve Hilafetin Kaldırılışının İspanya Basımındaki Yankıları* •

Ekler

La Esfera

EL MELANCOLICO FIN DEL CALIFATO

EL SULTAN ABDUL HAMID II
Reinando en 1910

Una enorme ceremonia del Sultán á que asistió el depuesto Califá Abdul Mejid

EL SULTAN MEHMET VI
Mejorando en 1918

CARACTERES verdaderamente dramáticos y que bien pudieron tocar los confines de la tragedia, si las vicisitudes no hubiesen mostrado absoluta docilidad ante los mandatos gubernamentales, la revocación de la abolición del Califato en Turquía. Este acontecimiento trascendental, ya que ha de repercutir en todo el mundo musulmán, expresando agitaciones que, á la postre, pudieran alterar la paz universal, ha sido anunciado hoy por mil forajidos de odio y rencores, por mil cohechos y apóstrofes inenarrables, merced á la ventura, unas breves líneas informativas que arrojan alguna luz sobre el suceso ocurrido en la antigua capital del Imperio en la noche del 3 al 4 del mes pasado.

Derrotada por la Asamblea Nacional la destitución de Abdul Mejid y su inmediata salida del territorio turco, se acordó con tropas de absoluta confianza el hábil político de Dikma Bayraktar, residencia del califa y de su familia. El gobernador civil de Constantinopla, Hakkı Bey, acompañado del director de la Policía, Sadık Fırat Bey, hizo su presentación al califa á las doce en punto de la noche, dándole inmediata lectura del decreto fatal y anunciándole que debía ser ejecutado dicho decreto sin aplazamiento ni demora de ninguna clase. El palacio y sus dependencias tenían que quedar evacuadas antes de las cinco de la madrugada. Comandante y Boroso, el Comendador de los Creyentes hubo de explicar á los funcionarios gubernativos una dilación de dos ó tres días, á lo sumo, con objeto de ordenar su propiedad particular, disponiéndola convenientemente para el destierro. Pero como el ruego de Abdul Mejid no fué atendido, el depuesto califa tuvo que vestirse de un modo atropellado y abandonar en unas malatas sus ropas de uso diario y los objetos de mayor valor á su alcance. A la hora fijada por los comarcos salía del palacio, con sus dos hijos y una comitiva de cinco personas, siempre bajo la estrecha vigilancia de la policía y de algunos agentes.

Varios automóviles condujeron á los desterrados hasta la estación de Çantaída, donde hubieron de esperar casi doce horas, rebullidos en una vulgar sala de espera, el piso del *Orient Express*, que debía conducirlos al destierro. Cuatro días después, el 7 de

Marzo, llegaban á Territo (Suiza), por Sofía y el Simplón, mientras los príncipes y princesas de la familia imperial, también arrojados de Turquía por razones fulminantes, se dirigían utilizando la vía marítima ó terrestre á Rumania, Francia, Italia, Suiza, Egipto y Siria. Cada uno de ellos había recibido del Gobierno, como viático de viaje, la suma de mil libras turcas.

Este derrocamiento del Califato es el epílogo de los sucesos de Noviembre de 1922, cuando el sultán Mahomet VI hubo de salir de Constantinopla ante la llegada de las primeras tropas kemalistas, victoriosas de los griegos. Abolida por entonces la monarquía otomana, subsistió, sin embargo, el Califato como institución religiosa, aunque desde aquel momento dejaba de ser beneficiario en la designación de Ocalı, reservándose la Asamblea Nacional el derecho de elegir a titular. Bajo tan precario régimen ha vivido quince meses el desafortunado Abdul Mejid. Desposeído de toda autoridad temporal, su única afirmación de existencia era el *shahadet* del viernes, que el califa seguía cumpliendo ocupacionalmente en una de las mesquitas de Constantinopla.

Es cierto que se le rendían honores militares; pero sólo por la guardia palatina, reducida á insignificante efectivos. Ya estaban bien lejados, ciertamente, los señalamientos del sultán Abdul Hamid, que, sin amarse en rodaje, movilizaba una división completa, tanto por razones de seguridad personal como para dar mayor brillo á la ceremonia religiosa.

Con el triunfo del nuevo régimen no sólo sufrieron grave dano los prestigios del califa, sino también sus recursos económicos. Aunque hubo de autorizarse á continuar habitando con su familia el viejo palacio imperial, se le suprimió la lista civil y se le confiscaron las rentas de la corona, no dejándole otros ingresos para el sostenimiento de las múltiples cargas del Califato Nacional.

Es indudable que, tratándose de un pueblo tan arraigado á las tradiciones religiosas, la presencia de los miembros de una dinastía recientemente derrocada no podía dejar de imprimir temores á los revolucionarios. Como consecuencia de ello, empezó á discutirse primero con timidez, abiertamente luego, la cuestión del Califato, de su prestigio y sus prerrogativas. El proceso de los periodistas y de Lutfi Fikri, presidente de la Asociación, en Diciembre último, vino á agravar la situación. Los procesados á quienes se perseguía por reacciones contra la República, hubieron de ser absueltos por el *Tribunal de la Independencia*, organizándose manifestaciones populares en su favor. Entonces se tituló un momento Mustafa Kemal Bahá que precipitar los acontecimientos impulsando todo nuevo brote de la recién desarrraigada plánta anárquica.

Aé, el día 1 de Marzo, con ocasión del diecinueve aniversario del ocaso de la situación política del país, surgió su voto favorable á la supresión radical del Califato. La Asamblea Nacional aprobó la supresión propuesta y el destierro y perpetuidad del califa y de todos los individuos de la familia imperial, constituida por treinta y dos príncipes y treinta y cinco princesas.

Por piedad ó por caridad las ferreas, el iniciador de la idea, el combeniente Mustafa Kemal, intentó limitar el acuerdo legislativo á la persona del califa. Mas no fué atendido su ruego y la moción quedó votada intactamente, desapareciendo del antiguo Imperio

MUSTAFA KEMAL
Presidente de la República
Turca

Ek 1. "Hilafetin Melankolik Sonu." *La Esfera*, 5 Nisan 1924, S 535, s. 33.

La Esfera

Fue una institución secular que, á decir verdad, hubo de experimentar bastantes vicisitudes en la historia del Islam. Es cierto que los musulmanes ortodoxos consiguieron, á través de los sultanes otomanos, los Abasidas de El Cairo, los Abasidas de Bagdad, los Omíadas de Damasco y los cuatro sucesores directos del Profeta, la erección del Califato. Mas no es menos cierto que los Omíadas se ampararon por la violencia á Ali en el año 661, y que, durante un siglo de dominación, persiguieron sistemáticamente á los descendientes de Mahoma. A su vez fueron exterminados por los Abasidas de Bagdad hacia el año 1010. Uno de ellos logró, sin embargo, escapar á la matanza, llegando á fundar en España la dinastía Omíada disidente. Cuando los sarracenos quedaron expulsados de nuestro suelo, el sultán de Marruecos hubo de aprovecharlo para proclamarse califa, lo que no impidió el que desde 810 se hubiese instalado en El Cairo la dinastía, también disidente, de los Fátimidas, que subsistió hasta 1171.

Por otra parte, la invasión de los cruzados puso término en 1258 al reinado de los Abasidas en Bagdad, suponiéndose por algunos historiadores que uno de sus auténticos herederos, refugiados en Egipto, dió allí nacimiento á los Abasidas de este país, cuyo obscure reinado de dos siglos apenas alcanzó importancia histórica. Por último, en 1517 el sultán Selim I conquista á Egipto y se hace reconocer Comandante de los Creyentes, luego de renunciar el Califato á su favor el último soberano Abasida. Desde entonces, y durante cuarenta y cinco años, desde 1517 á 1922, la elevada dignidad ha continuado siendo patrimonio de los sultanes turcos. Afiradiremos que el destituido Abdul Mejid se nega á renunciar á su título mientras no se lo arrebatado la Asamblea general de ulemas, ya reclamada por gran número de

Palacio Imperial de Dolma-Baghiché, residencia del depuesto Califa, y que ahora pasa á ser propiedad del Estado

musulmanes. Que no han de faltarle ocupaciones á Abdul Mejid, lo demuestra el hecho de haberse dejado proclamar el 8 de Marzo califa de los árabes el rey Hussein, soberano de la Transjordania y del Hejaz. No sabemos por lo demás, improbable que en Egipto surja también algún otro usurpador.
A. R.

PRINCESA DURI-CHEVVAR
Hija del Califa Abdul Mejid

El Califa Abdul Mejid saliendo del Palacio de Dolma-Baghiché para dirigirse al Ministerio

El Califa Abdul Mejid y sus dos hijos en el hotel de Terzetti (Suiza), donde han establecido su residencia

Ek 2. "Hilafetin Melankolik Sonu." *La Esfera*, 5 Nisan 1924, S 535, s. 34.

Ek 3. *ABC Madrid*, 7 Mart 1924, s. 5.

21 de octubre de 1923

El Sol

Página 1

El Sol

Publicado los días 1.º y 3.º de cada mes.

Director: D. JOSÉ GARCÍA SERRA

Redacción: Calle de San Mateo, 10. Tel. 1.100

Administración: Calle de San Mateo, 10. Tel. 1.100

Deposito legal: 1.100

Impreso en el taller de la imprenta de "El Sol"

se presenta al Ayuntamiento por el Sr. D. Juan de los Rios, y se le da el voto de... El primer acuerdo toma en consideración el asunto... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios...

LA REPUBLICA EN TURQUIA

El movimiento que se produce en la República de Turquía... El Sr. Mustafa Kemal... El Sr. Mustafa Kemal... El Sr. Mustafa Kemal...

Indice de noticias

ESPAÑA. El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios...

MR. DONALD LAW

El Sr. Donald Law... El Sr. Donald Law... El Sr. Donald Law...

ESTADÍSTICA

El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios...

El Sr. D. Juan de los Rios

El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios...

El Sr. D. Juan de los Rios

El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios...

Información general del extranjero

Mustafá Kemal, exdiputado Presidente de la nueva República de Anqara, hablando con un alto dignatario de la corte de Estambul.

La situación en Alemania

Nueva Gobierno en Pajinas—Los últimos resultados... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios...

Mustafá Kemal, Presidente de la República otomana

El Sr. D. Juan de los Rios

El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios...

Un discurso del ministro español en Lisboa

El Sr. D. Juan de los Rios

El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios...

chlorodont

El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios...

DEPILATORIO NIEVE

El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios...

VINO PINEDO

El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios...

ATENTES MARCAS

El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios...

Revista de Prensa: Francia y las reparações

El Sr. D. Juan de los Rios

El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios...

EL GAITERO

El Sr. D. Juan de los Rios

El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios... El Sr. D. Juan de los Rios...

Ek 4. "Mustafa Kemal, Osmanlı Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı." *El Sol*, 31 Ekim 1923, s. 5.

MUNDO MUSULMÁN

EGIPTO

Las elecciones de senadores

A fines de febrero, y ya publicado el número anterior de nuestra REVISTA, celebráronse en El Cairo, sin incidentes, las elecciones de senadores, resultando una aplastante mayoría zaghlulista. De los sesenta y seis miembros elegidos, en efecto, nada menos que sesenta y dos pertenecen al partido gobernante; de los cuatro restantes, tres son adjuistas, y el cuarto, natanista.

Apertura del Parlamento

La solemne apertura del primer Parlamento egipcio se verificó el 15 de marzo, en medio de un entusiasmo indescriptible. Los senadores y diputados zaghlulistas que habían estado deportados, fueron objeto de ruidosas ovaciones por parte de la muchedumbre; pero los vitores y aplausos llegaron a su apogeo al aparecer la carroza real, ocupada por Fuad I y Zaghlul Baxá. Lord Allenby asistió a la ceremonia, siendo, en general, bien recibido por el público, aunque a su paso se oyeron algunos gritos de "¡Abajo la falsa independencia!"

La ceremonia comenzó jurando el monarca "respetar la Constitución y las leyes del país", y a continuación el primer ministro leyó el discurso de Su Majestad, que a cada momento fué interrumpido por aplausos y vivas al rey. Cuando, terminado el acto, volvió éste a palacio, tuvo que salir al balcón, acompañado por Zaghlul, para saludar a la multitud, que no cesaba de aclamarlos.

Oficialmente la solemnidad estuvo admirablemente organizada, y el pueblo, por su parte, dió muestras de tanta sensatez como regocijo, no registrándose ni un solo incidente desagradable.

Egipto y el Califato

La cuestión del Califato ha despertado enorme interés en Egipto, y se ha pensado seriamente en convocar una conferencia islámica para discutir el asunto y procurarle una solución que pudiera ser aceptable para el Islam en general. La gran masa egipcia parece inclinarse a tomar el partido de Abdul Mejid, pero también cuenta con muchos partidarios la candidatura del rey Fuad. Ya se han solicitado la autorización para celebrar dicha conferencia, y el rector de la Universidad de Al Zahar ha sido recibido en audiencia por S. M. y por Zaghlul Baxá para tratar de tan interesante cuestión. Además, se ha pu-

blicado una orden del Ministerio del Wakfs disponiendo que en las mezquitas se lea todos los viernes el nombre del monarca. Todo induce, pues, a creer que en Egipto habrá de resolverse un asunto de tanta trascendencia para el mahometismo.

TURQUÍA

Desde Constantinopla

Las Agencias telegráficas ya habrán comunicado a la Prensa española los recientes acontecimientos en este país. Son muchas y muy variadas las sorpresas y emociones que estamos experimentando con motivo de los cambios políticos de trascendencia que se obran cada momento. Y por esto no he querido retrasar más mi correspondencia.

Después de una serie de debates tempestuosos en el seno de la Asamblea Nacional de Angora, entre liberales y conservadores, fueron aplastados éstos y triunfaron aquéllos, aprobando casi por unanimidad las siguientes disposiciones:

1.ª La separación de la religión y el Estado.

2.ª La unificación de la educación y la enseñanza laica, libre y obligatoria.

3.ª La abstención del ejército de participar en la política.

4.ª La abolición del Califato, como fué abolido el Sultanato; y

5.ª La expulsión inmediata del Califa y demás miembros de la dinastía de Osman.

La República turca rompe de un golpe con las tradiciones del pasado, que impedían la realización de su soberanía íntegra. El último vestigio del Gobierno teocrático desaparece. El 3 de marzo de 1924 es seguramente para las generaciones futuras la fecha más memorable de la

El Califa Abdul-Mejid, destituido y desterrado por el Gobierno de Kemal Pachá

Foto Seib & Joillier. Constantinopla

Ek 6. *Revista Hispano Africana*, S 3-4, Mart-Nisan 1924, s. 92.

Reflections of the Abolition of the Sultanate and the Caliphate in the Spanish Press*

Yasemin Türkkkan Tunalı**

Abstract

Two significant developments of the transition from empire to the nation-state in Türkiye; the abolition of the Ottoman Sultanate on November 1, 1922, and of the caliphate on March 3, 1924, attracted the attention of the Spanish press as happened in the whole world. The newspapers gave the historical background of both institutions and tried to describe the new status of the caliphate aftermath of the abolition of the sultanate. The press evaluated this current situation in which the Turkish Grand National Assembly exercised the sovereignty and elected the caliph to represent the spiritual power in the context of Islamic traditions and Türkiye's policies towards the Muslim world. After the abolition of the caliphate and the exile of the last Caliph Abdülmecid Efendi, the press discussed the issue in the context of the religious-political reactions it would create in the Islamic world, its effects on the policies of England and France due to their Muslim colonies, and the revolutions of the new Turkish State. Although the approach of the newspapers varied according to their political stances, the final assessment of the Spanish press was that the abolition of the caliphate brought the end of Pan-Islamism as a universal political force. The news and columns on the abolition of the caliphate reflected the orientalist view of the Spanish public opinion on Türkiye and the Eastern-Muslim world.

Keywords

Spanish Press, sultanate, caliphate, abolition, public opinion.

* Date of Arrival: 18 Jun 2021 – Date of Acceptance: 03 December 2021

You can refer to this article as follows:

Türkkkan Tunalı, Yasemin. "Saltanat ve Hilafetin Kaldırılışının İspanya Basınındaki Yankıları." *bilig*, no. 103, 2022, pp. 119-148.

** Dr., Hacettepe University, Atatürk Institute – Ankara/Türkiye

ORCID: 0000-0002-1001-0240

yturkkan@hacettepe.edu.tr

Размышления об упразднении султаната и халифата в испанской прессе*

Ясемин Тюрккан Туналы **

Аннотация

Два важных события в период перехода от империи к национальному государству в Турции, а именно упразднение Османского султаната 1 ноября 1922 г. и халифата 3 марта 1924 г., привлекло внимание испанской прессы, как это случилось и во всем мире. Газеты давали историческую справку об обоих учреждениях и пытались описать новый статус халифата после упразднения султаната. Пресса оценила нынешнюю ситуацию, в которой Великое национальное собрание Турции осуществляло суверенитет и избрало халифа, который представлял духовную власть в контексте исламских традиций и политики Турции в отношении мусульманского мира. Пресса оценила ситуацию, в которой Великое Национальное собрание Турции осуществляло суверенитет и избрало халифа, который представлял духовную власть в контексте исламских традиций и политики Турции в отношении мусульманского мира. После упразднения халифата и изгнания последнего халифа Абдулмеджида Эфенди пресса обсуждала этот вопрос в контексте религиозно-политических реакций, которые он вызовет в исламском мире, его влияния на политику Англии и Франции по отношению к их мусульманским колониям и в контексте революционных изменений в новом турецком государстве. Хотя подход газет различался в зависимости от их политической позиции, окончательная оценка испанской прессы заключалась в том, что отмена халифата положила конец панисламизму как универсальной политической силе. Новости и рубрики об упразднении халифата отражали ориенталистский взгляд испанского общественного мнения на Турцию и восточно-мусульманский мир.

Ключевые слова

Испанская пресса, султанат, халифат, отмена смертной казни, общественное мнение.

* Поступило в редакцию: 18 июня 2021 г. – Принято в номер: 3 декабря 2021 г.

Ссылка на статью:

Türkkan Tunalı, Yasemin. "Saltanat ve Hilafetin Kaldırılışının İspanya Basınındaki Yankıları." *bilig*, no. 103, 2022, pp. 119-148.

** Д-р., Университет Хаджеттепе, Институт Агатиорка – Анкара/Турция

ORCID: 0000-0002-1001-0240

yturkkan@hacettepe.edu.tr